

רבי דוד ילין ז"ל

החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה כבדה את זכרו של המנוח הפרופ' דוד ילין ז"ל— ממסודי החברה ונשיאה הכבוד עד יומו האחרון— בישיבת האבל של מועצת החברה ביום א' ח' טבת תש"ב. נשיא החברה הפרופ' ל. א. מאיר, וחברי הוועד והמועצה ה"ה י. בן-צבי וי. פרס העלו את זכרו של המנוח.

מדברי נשיא החברה, הפרופ' ל. א. מאיר:

שיעור קומתו של פרופ' ילין ז"ל חורג ממסגרת של מקצוע אחד ויחיד. עבודתו הספרותית, המדעית והחנוכית היתה מוקדשת בעיקר — להחיאת הלשון העברית, לחיבור ספרי-לימוד, לחקר התנ"ך, לשאלות הדקדוק העברי, וביחוד לשירה ולמחשבה היהודית על אדמת ישמעאל. אולם גם נתן יותר לאחרים, הנחיל רבות למדי לעוסקים בידיעת ארץ-ישראל, אנו, החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה, כגוף ציבורי, חייבים לו תודה על קיומנו, כי הוא היה אחד מיוזמי חברתנו וממסודיה, אחד מחבריה הפעילים ונשיא הכבוד שלה עד הרגע האחרון. לידיעת הארץ הקדיש את ראשית עבודתו הספרותית, את אותם המאמרים שכתב תכופות כאחד "מן המודיעים" ל"המליץ" על המתהווה בירושלים ובערי השדה, על טיוליו ומסעיו "מזן ועד באר שבע", על החיים הכלכליים והתרבותיים, על העדות השונות ומנהגיהן, על יהודים, נוצרים ומוסלמים גם יחד. על הרושם הכביר שעשו המכתבים האלה בגוף בזמנם, דברו עדים מומחים יותר ממני; אך לחם לא נס, וערכם גדול עד היום הזה כתאור חי ונאמן של ההווי הארצישראלי בתקופת העליה המחודשת. על הגבול בין תאורי ההווה והעבר ניצבות ארבע עבודותיו הספרותיות של המנוח על "השומרונים", המוקדשות למצבם הנוכחי של השומרונים, לשפתם, לאמונתם ולמנהגיהם, אך גם לספרותם ולדברי ימיהם. וכפנינה ביניהן ספורו על "שבת אחת בבית הכהן הגדול" בשכם. התענינותו בשומרונים לא פסקה, ובמקצוע ה'בלשנות השמית" באוניברסיטה העברית נפלה בחלקו הוראת הלשון השומרנית. אמנם לנו, הארכיאולוגים, נראה כאילו עבודותיו החשובות ביותר היו אלו המוקדשות לעבר — כגון, עבודתו המדעית הראשונה, תאור "ירושלים לפני ארבע מאות שנה", המבוסס על ספורו של הטופוגרף הערבי מוג'יר אד-דין, הנותן רשימה מפורטת של המסגדים והמנזרים, החדרים והישיבות, השערים והרחובות של ירושלים המוסלמית, בסוף התקופה הממלוכית, ערב כיבוש התורכים. לידיעת העבר מוקדש גם מחקרו על "ירושלים היהודית לפני שלש מאות שנה" על פי כתב-יד המכיל העתק מכתבים שנשלחו על-ידי הכולל, ז"א העדה היהודית, לחו"ל. העבודה הזאת מגייה קרן אור על התקופה התורכית שלמרות היותה קרובה בזמן היא אחת החשובות ביותר והידועות פחות מאחרות בתולדות הארץ. חומר חדש והסבר חדש הביא מחקרו על "החווה שבין משפחת פרייה היהודית ובין ממשלת צרפת" בדבר קברי המלכים שבירושלים הנקראים בפי היהודים בשם "מערת כלבא שבוע". אי אפשר לו לאיש אשר תפס מקום מרכזי כל-כך בחיים הצבוריים כפרופ' ילין ז"ל שלא להשתמש במדע לשם הבהרת ענינים לאומיים. וכן הוסיף מרוחב ידיעותיו על דברי ימי ירושלים חומר רב לשאלת הכותל המערבי ופרסם אותו גם בצורת חוברת מיוחדת וגם בצורת הערות לתזכירו של כורש אדלר. שתיים מעבודותיו באפיגרפיה ראויות להזכר באופן מיוחד: מאמרו על כתובות ארמיות מארץ-ישראל ומחקרו על "כתובת ערבית כופית

בטבריה". שנמצאה בחפירות החברה שם. הוא היה הראשון למפענחיה ומפרשיה. בשדה הזה כבשות מדע אחרים. הרי מה שהדפיס אינו אלא חלק מעבודתו, והייתי רוצה להזכיר מתוך תרומותיו המרובות רק את פרושו לכתובת ארמית שבפסיפס בית-הכנסת בנערן, שאיש אחר במקומו היה בלא ספק ממהר לפרסמה. גם בשדה הכרטוגרפיה תקע יתדו: שיתף עבודה עם מר ישעיהו פרס. יבדל לחיים ארוכים, ופרסם אתו יחד את מפת ארץ-ישראל וירושלים.

אין זה אלא תקציר במה שפעל בשדה זה ובמה שהעשיר את מדענו, אך עלינו לאמר — כדברי מחבר התהלים — על כל מה שעשה: "כתב זאת לדור אחרון". וחובתנו לקיים את הפסוק.

מדברי י. בן צבי:

כעת, סמוך לפטירתו של הפרופ' ר' דוד ילין, קשה עלי לעמוד על אישיותו ולהקיף את פעולתו הרבה והענפה לכל רחבה ועמקה; עוד נתייחד בוועד הלאומי עם זכרו כדי להעריך את שמו כאחד ממיסדי כנסת ישראל ואישיות צבורית נעלה, כמארגן הישוב עוד לפני היות אירגון בישוב, כחלוץ הפעולה המוניציפלית עוד לפני היות עיריות בארץ. כמעמד זה אשתדל להעריך את המנוח פרופ' ילין בקוויו האישיים האפייניים לו ביותר. סבלנותו הרבה, הבנתו לרחשי לבו של המתנגד, הרצון לדון ולחזור ולהפוך בדיון בענינים השנויים במחלוקת, רצונו למצוא תמיד את המשותף — כל התכונות הנאצלות האלה הכשירו אותו למלא את תפקידו כיושב ראש הוועד הלאומי בשעתו. לא פעם התפלאתי והשתוממתי לכוח יציבותו הנפשית של דוד ילין לשבת יחד עם הצעירים בוויכוחים שארכו תכופות עד עלות השחר כדי למנוע קרע בישוב. פרופ' ילין התחיל את פעולתו הצבורית בהיות הישוב בחיתוליו, דל כמות ואיכות, וזאת זכותו העיקרית שהיה בין המתחילים, אבל גם לא חדל להיות את חיי הישוב החדש שגדל בינתיים; כדוגמת היותו אב ופטרונו לכנסת ישראל ועירה ידע להיות אב ודואג לשאלותיו החיוניות של הישוב החדש, כגדולות וכקטנות. פרופ' ילין משמש דוגמה לפרנס יהודי במובן הנעלה ביותר של המלה; וגם כשהיה עסוק בעבודת קודש בעניינים העומדים ברומו של עולמנו, כשייצג את הישוב העברי, תביעותיו ותעצומותיו בפני מושלי אומות העולם — בלונדון ובאירופה, באמריקה וברבת עמון לא בו ליום קטנות, המכריע לא פחות מאשר הדברים שמיחסים להם השיבות יתרה בשעתם. הצד המדעי והצד הצבורי באישיותו השלימו אחד את השני, ולא התנגשו כרגיל בשתי הרשויות הנפרדות האלה. זכותו רבה כאיש מדע, כאיש שעלה ממדרגת מורה צנוע למעלת פרופסור באוניברסיטה וחוקר בלשון העברית, במקרא ובספרות השירה של ימי הביניים, וגם בשטח המדע ידע לקשור פעולה לחכמה. בזאת תתבאר העובדה שפרופ' ילין היה הראשון בישוב שהכיר בערך שיש לייחס למוסדות האירגוניים לענפי המחקר היהודי, והוא שהיה יוזמה ומייסדה של החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה ואחד המייסדים של ועד הלשון העברית. לחברה שלנו התייחס בחבה יתרה, וגם בהיותו באמריקה לא שכח לפעול לטובת מפעלי החברה. המנוח היה אומר תמיד שעל-ידי קיום החברה הננו מגוללים מעלינו את החרפה שעבודתנו הארכיאולוגית בארץ-ישראל נעשית על-ידי אחרים, כי תביעתנו על ארץ-ישראל בהישענה על זכויותינו בעבר, מחייבת את הישוב היהודי להוסיף בעזרת חפירות וחקירות חדשות, עדויות היסטוריות נוספות לקשר בלינתק שבין העם העברי ובין ארצו. פרופ' ילין, איש

ירושלים, איש האשכולות. ידע להעריך את העבר כנכס תרבותי שאין למעלה ממנו. וגם מטעם זה היה רגיש כל-כך דווקא לפעולות חברתנו. ועוד דחיפה נפשית אחת של המנוח קרבה אותו אל החברה ופעילותיה. המנוח עם כל תפקידיו שמל נשאר ברוחו איש עממי פשוט בלא ההידור הרשמי, ולכן היה פתוח תמיד לאתו סח יהודי שנפגש עמו בעירו בירושלים, בבית הכנסת ובפעילותיו הצבוריות. ועל נ החשיב המנוח את החברה שידע להבין שבצד האוניברסיטה המכוננת לחוגי מד מוגבלים בלבד, יש מקום לחברה כחברתנו, המקיפה בפעולתה המדעית וההסברתית חלי ישוב רחבים יותר בעיר ובכפר. בהמשכת פעולות החברה ננצית את שמו של המנו שעמד בראש החברה כנשיא הכבוד שלה עד יומו האחרון. יהי זכרו לברכה.

מדברי י. פרס :

עבודתו המדעית של החכם ר' דוד ילין היתה בעיקר בתחומי חקר התנ"ך הלשון העברית והשירה העברית. מה אם כן עורר אותו, לפי עדות עצמו, לעשו ולפעול למען ייסוד חברה עברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה? התשובה ברורה האדם המעורה בקרקע הארץ הזאת והעסקן-הלאומי ראה בחקירת הארץ על-ידי יהודי מצווה לאומית.

חוגם המצומצם של משכילי ירושלים, לפני ארבעים — חמישים שנה, כאב למרא מאמציהם של חכמי אומות העולם לחקור את ארץ התנ"ך ולחפור בה, כדי לגלות את עתיקותיה, בעוד, אשכנזי, עם הספר והארץ, יושבים באפס מעשה ואין עושים ולא כלו בכוח זה. חוג זה היה בא במגע קרוב עם החוקרים, שבאו מחוץ לארץ לבקר את ארץ או לשהות בה שהיית קבע ותמיד היתה מתעוררת בחוג הזה של המשכילים היהודי הקנאה הקדושה בעבודתם של חוקרי אומות העולם. אחד האישים הניכרים בחוג זה היה ר' דוד ילין. הוא הצטיין בשקידה ובהתמדה בלתי מצויות. עם כל מעמסו עבודתו בהוראה ובחינוך ועסקנותו הציבורית הענפה היה מוצא זמן להקדיש שעו רבות לעבודה עיונית. מטבעו היה מחונן בכשרון החקירה וההסברה. הוא נתן ג את חלקו לחקר הארץ. די להזכיר את ה"מכתבים מירושלים", "שבת אצל השומרונים" (כתביו הנבחרים) ו"ספר יהושע או ספר דברי הימים", שנתפרסם ב"ירושלים" ש לונדן, שנה ו'. הטיולים והתיורים, שערך בארץ יחד עם חבריו המורים ותלמידיה לשם הסתכלות ולימוד, נעשו בתנאי הדרכים וכלי הרכב הרעועים של הזמן ההז והיה בזה משום חידוש, שלא ידעו כמותו בארצות הקדם בזמן ההוא, והחידוש זה גם הוא נבע מתוך הרצון האדיר לראות את הארץ ולהבין את עברה.

כבר בשנת 1913 ייזמנו את יסוד החברה לחקירת הארץ, או"ם ריב השפוט ומלחמת העולם הקודמת, שתכפו בזו אחרי זה, דחו את הגשמת התכנית. בתקופה רבו המאורעות שבשנים הראשונות אחרי המלחמה עורר שוב ר' דוד ילין את הרעיון ובאור ליום ה' כסלו תר"פ התאספנו מספר אנשים באו"ם בית הספרים והכרוז על יסוד חברה עברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. האספה הזאת מלאה את יד הוועד המייסד לעבד את תקנות החברה ואת תכנית עבודתה, שהוגשו לאישור לאספו הכללית, בט"ו באייר אותה שנה. המטרות ששמה לה החברה, והפעולות הרבו והמאומצות, שהוציאה לפועל בשנים הראשונות לקיומה, פורסמו בשלושת קבצי הגדולים. הפעולות האלה קדשו שם ישראל ברכים בשדה מחקר הארץ, ושוב לא היו אלמן ישראל.

עשר שנים עמד ר' דוד ילין בראש החברה. מאז עלה פרופ' שמואל קליין ז"ל לארץ הכיר ברבנותו של פרופ' קליין ז"ל בתחום חקירת ארץ-ישראל והציע לבחור בו לנשיא החברה. ועד החברה כיבד את רצונו. מאז ועד ימיו האחרונים המשיך פרופ' ילין ז"ל להתעניין בעבודתנו, והוא השתתף עוד אתנו באספת המועצה האחרונה. יהי זכרו לברכה לחברתנו.

מדברי הפרופ' דוד ילין ז"ל

במסיבה לכבוד יובל החמש-עשרה של החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועמיקותיה

המיסדים הראשונים של החברה שמו לב לזה, שהמלאכה היותר חיונית של עם ישראל נעשית ע"י אחרים. ראינו כי צומחים פה מכן לחקירת התנ"ך של הצרפתים, מוסד לחקירת עתקות הארץ של האנגלים, מכון הגרמנים-האיוונגליים לחקירת ארץ ישראל שבראשו עמד הפרופ' דלמן. ראינו את כל המעשים הנעשים על ידי חוקרים נכרים בימים הקודמים, בהיות בארץ לורד קיטשנר, זה האיש הגדול והידוע, וכך אלה שחקרו בימים ההם כשהנחיות שיש לנו היום לא היתה להם כלל. הם היו נוסעים ממקום למקום לערוך חקירות, והיו צריכים לסבול את הסבל היותר קשה, לחיות בין הבדוים בעבר הירדן במקום שיש בו סכנת נפשות, לעבור בסירה לאורך הירדן מראשו ועד סופו. כל הדברים האלו נעשו במסירות נפש ע"י בלתי-יהודים, ואנו שהיינו הולכים לשמוע את ההרצאות של דלמן והאחרים היינו אומרים בלבנו: רבנו של עולם, כל העמים עובדים בשביל ישראל, מגלים את העבר של ישראל ממעמקי הנשיה ומגיעים לידי תוצאות מזהירות בנוגע לענינים הנזכרים בתנ"ך. האם עלינו לקבל שבענין קיום אמיתות התנ"ך צריכים לעבוד אחרים? עם ישראל, הבא אל ארצו וחושב שיש לו זכות על הארץ הזאת, יש לו זכות על ידי העבר — כי רק על ידי העבר יש לנו הזכות הזאת, איננו נוקף אצבע בחקירת העבר... או הרגשנו את הנחיצות להקים את החברה הזאת, לגוף את החרפה הזאת מעלינו. ועתה אנו שמחים מאוד לראות את החברה שיסדנו או בהגיעה לשנתה החמש-עשרה. החברה לא הגיעה עדיין למדרגת החברות האחרות של אומות העולם, אבל היא צריכה להגיע למדרגה זו אם אנו מכבדים את עצמנו. בני עמנו, ולא רק אלה היושבים בארץ ישראל, אבל ביחוד אלה היושבים בארץ, צריכים היו לעשות את החברה הזאת ללא קטנה מאלה החברות של הגויים. לו היתה החברה שלנו גדלה ומתרחבת, אין ספק שהיינו עולים על האחרים, אבל אנו מקוים, כי בין 350 אלף היהודים בארץ ישראל יהיו לכל הפחות אלפים אחדים חברים לחברתנו.

החברה פעלה כפי אמצעיה. אמנם אין אנו יכולים להתפאר שעשתה גדולות, אבל לפי האמצעים שהיו לה עשתה בערך גדולות. היא עשתה את החפירות בסבריה ומצאה את ביהכ"נ הקדום של חמת, עשתה חפירות מסביב ל"יד אבשלום", וחפירות לאורך החומה השלישית של ירושלים, שזה דבר חשוב מאד; והיא שנתנה את הדיהפה — ולא צריכים לשכח את הדבר הזה — למכללה שתעסוק בדבר הזה, והיא שהעסיקה את זה שהיה בראשונה עובד מטעם החברה והוא עכשיו עושה את העבודה בשביל המכללה ומצליח בה. החברה עשתה חפירות, הוציאה קבצים וערכה הרצאות פומביות שונות המחיות לנו את העבר, שאנו קשורים אליו כל כך. הבה נקוה שחברתנו תעשה חיל ותצליח בעבודתה לכבוד עמנו וארצנו.